

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této elektronické publikace nesmí být reprodukována nebo šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu vykonavatele majetkových práv k dílu, kterého je možné kontaktovat na adrese: Nakladatelství Masarykovy univerzity Munipress, Rybkova 19, 602 00 Brno.

All rights reserved. No part of this e-book may be reproduced or transmitted in any form or by any means without prior written permission of copyright administrator which can be contacted at Masaryk University Press, Žerotínovo náměstí 9, 601 77 Brno.

Prométheus například. Moc mýtu, distance a přihlížení podle Hanse Blumenberga

Břetislav Horyna

Úvodem

Jeden z ústředních termínů filosofie Hanse Blumenberga, výraz *actio per distans*, má dlouhou tradici, která začíná v řeckém starověku a přes středověk, novověkou fyziku a filosofii se táhne do současnosti. Působení na dálku bylo samozřejmě velkou otázkou pro křesťanskou teologii (kde se týkalo zejména eucharistie) a pro přírodní filosofii 17.–18. století; ještě Newton v *Principiích* musel uznat, že ví o existenci síly, kterou na sebe působí vzdálená tělesa, ale netuší, jak taková síla (gravitace) dělá to, co dělá. Z obavy, aby se z filosofie nevytratil rozum ve prospěch takových magicky působících sil, vystoupil kriticky proti Newtonovi Leibniz, který vracel celou otázku „vzdáleného působení“ na půdu teologie.¹ Značný vliv na novější filosofii a později i teorii vědy měl Kantův koncept „instantního působení na dálku“ (*instante Fernwirkung*), rozvedený ve spisu *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft*, kde se aplikují na fyziku principy rozumového poznání popsané v *KČR*. Kant zkoumal možnost, zda a jak lze založit fyziku *a priori*. Výchozí premisa, podle níž je pohyb základní určení smyslově vnímatelných předmětů, znamená, že materie jako jejich pojmové sjednocení bude vyžadovat rozlišení pohybu do čtyř úseků, odpovídajících základnímu kategoriálnímu formalismu. Pohyb se pak analyzuje jako kvantita, kvalita, relace a modalita; zásadní význam mělo zkoumání pohybu jako kvality, kdy je pohyb dynamika – sedmá poučka této části říká, že *přitažlivost, která je pro všechnu materii zásadní, je bezprostředním působením této materie na jinou skrze prázdný prostor.*² Další pokusy o *actio per distans* ve filosofii 19. století (Hegel, Schopenhauer, Nietzsche) neukázaly nic nového, stále se pohybovaly v intencích nedoložitelného ztotožnění působení na

1 Srov. G. W. Leibniz, *Theodicea*, přel. Karel Šprunk, Praha: Oikúmené 2004, s. 48.

2 Srov. Immanuel Kant, *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft*, 1786. („Die aller Materie wesentliche Anziehung ist eine unmittelbare Wirkung derselben auf andere durch den leeren Raum.“)

dálku s gravitací. Pokud náleží Blumenbergovi prvenství, pak v tom, že jako první a dosud zřejmě jediný filosof přenesl představu působení na dálku do filosofické antropologie a vyložil ji jako základní určení člověka: *Člověk, bytost, která se vzpřimuje a opouští blízkou oblast vnímání, překračuje horizont daný svými smysly, je bytostí actio per distans.*³

Goethe, na kterém Blumenbergovi velmi záleželo, žil dlouho, tak dlouho, že mu nezbylo nic jiného než žít s odstupem, či přesněji, stát se odstupem a vydržet jím být. Daň dlouhověkosti je *Zeitgeist*, který bez náhrady mizí. Zůstává nutnost vyrovnat se s životní situací, v níž Goethovi muselo být zřejmé, že se německý *Zeitgeist* nadále obejde bez něho a neutrpí tím. Blumenberg, skvělý čtenář autobiografických spisů obecně a Goethových zvlášť, sledoval, jak se Goethe distancuje od ducha doby, jež už nebyla jeho dobou, jak odmítá přísluňovat tomu, k čemu již nepatří, jak se vyčerpává z ubývajících sil, aby autonomizoval své dílo a tím získal odstup od všeho, co už patřilo nebo alespoň začínalo patřit jiným. Byla to nejsilnější poslední gesta zestárlého básníka, jejichž pomocí proměnil ojedinelost, která rámovala jeho osamocení, ve vítězství odstupem od něčeho, k čemu se skutečný odstup dá zaujmout jedině smrtí; od života těch druhých, kteří pro své mládí ještě nemusí a ani nemohou vědět, jaké to je nepatřit nikam a k ničemu. Žítá distance svede víc než jakékoli přizpůsobení se, které jde vždy na úkor života; distance zbavuje břemene sebepřizpůsobování a je tak hlavním, ne-li jediným prostředkem ulehčení života.

Fakt, že odstup použil jako médium usnadnění Goethe, zaznamenal Nietzsche v *Lidském, příliš lidském*, jehož 279. fragment se zmiňuje o ulehčení života mj. tím, že člověk stojí vůči ostatním a také sobě „v jisté vzdálenosti“. A pokračuje „Dieses Kunststück verstand zum Beispiel Goethe“.⁴ Na příklad zde znamená ještě bez patosu distance, na který dojde později, až už to nebude nezbytné; proto je Nietzscheho *zum Beispiel* věrohodné. Goethe, například on, se probánil až k jasnému vědomí nepřekonatelnosti rozdílu mezi nárokem na skutečnost a skutečností. Tím nezískal sobě vlastní individualitu, podle níž byl a je rozeznatelný mezi všemi právě jako Goethe. *Actiones per distans* jsou pouhými variacemi jistoty o tom, co přinese příští okamžik: ulehčení od břemene nutnosti přizpůsobení, bez nějž nelze

3 „Der Mensch, das Wesen, das sich aufrichtet und den Nahbereich der Wahrnehmung verlässt, den Horizont seiner Sinne überschreitet, ist das Wesen der actio per distans.“ Srov. Hans Blumenberg, *Theorie der Unbegrifflichkeit*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp 2007, s. 10.

4 F. Nietzsche, *Menschliches, Allzumenschliches: Nachgelassene Fragmente...*, eds. M. Montinari – G. Colli, IV/1–2: Nachgelassene Fragmente, 1876 bis Winter, 1877–1878, 1967, č. 279. („Tenhle kousek ovládal například Goethe.“)

patřit nikam a k ničemu. Mohou se srovnávat s jinými variacemi, které se v dějinách objevují jako koprodukce svých historicky kontingentních kontextů s ahistorickým, invariantním strádáním individuality a sebeovládání. Tak proč ne třeba s Prométheem? Například.

Tiché šelestění

Mytickým postavám se neodpočítává čas. Žijí v cyklech, podle jejichž rytmu jsou lidem blíž nebo dál, ale vždy ještě nadosah. Jsou stále tu, pokaždé přítomné, lhostejné ke jménům, která od lidí dostávají, a odolné vůči hermeneutikám, jež by vymezovaly pole jejich působení. Žijí před člověkem; každá osoba se rodí do vztahů, které vznikaly v cyklech předcházejících jejím narození za nedefinovatelného podílnictví mytických postav. Každá osoba je má na očích podobně, jako má před sebou a v sobě přírodu. Zda si mají navzájem co sdělit, zda se dokážou vůbec rozeznat a sobě vlastním způsobem spolu mluvit a jednat, je jiná věc. Je to možnost, a nebyl nikdy podán důkaz, že musí být využita; mytické postavy nám nesedí na ramenou a nekroučí krkem tam či onam, podle toho, kde vidí pravdu a kde jen mihotání stínů na stěně jeskyně. Na takové poznání si vystačíme sami.

Nezáleží samozřejmě jen na nás samotných, co z možného se také uskuteční. Nemusíme se tím ale znepokojovat; již jen rozlišení mezi možným a skutečným bývá zpravidla heroický výkon s nejistými výsledky, které s sebou obvykle přináší rozčarování. Je možné, že Prométheus prožívá zklamání ze sebe sama silněji než svou přikovanost. Je možné, že byl rozčarován selháním tváří v tvář svým bohům. Stokrát přežvýkané metafyziky tohoto typu jsou jako nedomykavá srdeční chlopeň, jejíž hrozbu poznají lékaři podle systolického šelestu. Filosofie dějin a dějiny pojmů se musí smířit s tím, že v halasu vzájemně se trumfujících výkladů možnosti a skutečnosti pouhý šelest zaniká. Protože nejsou zjistitelné tiše šelestící příznaky, upozorní na sebe obvykle až při kolapsech kultur, v jejich komatózních stavech, šocích a křečích; pojmem „kulturní krize“ označujeme vlastně trvalý stav nevybíravého devalvování všeho, co z možného kultura uskuteční.

Síla mýtu nespocívá v tom, co prožívá Prométheus. Skutečný je jen oheň, který změnil člověka v něco, čím nebyl. Pokud trpí Prométheus silněji rozčarováním než jaterní lézí, má k tomu dobré důvody: oheň, přinesený člověku, aby založil domácnost, je týměž ohněm, kterým hořely hranice s upalovanými lidmi, který šlehá z trysek raketových inteligentních zbraní, který vládne v nitru jaderných reakcí zanechávajících místo živých lidí stíny mnohem skutečnější než stínohry ve všech jeskyních. Faktem ale je, že nás, lidi pověřené správou ohně, nemusí Prométheovy

důvody k utrpení či k jáso tu zajímat; jsou možné, my a naše jednání je skutečné, stýkáme se pouze tehdy, když si o sobě vyprávíme. Důležité pro naše přežití je právě vyprávění, v kterém nerozlišíme a ani nemusíme rozlišovat mezi tím, že něco je možné a něco skutečné, protože potřebujeme pouze to, aby existovalo vyprávěné. Toto vyprávěné legitimuje každý minulý, ale také každý současný a budoucí oheň. Zklamali jsme Prométhea? Přecenil nás spíš než bohy a sebe? Síla mýtu tkví v možnosti nenapadnutelné sebeobhajoby a sebeospravedlnění, která se nám nabízí. My ji můžeme, ale nemusíme využít, a co si při tom myslí Prométheus, je jen jeho záležitost.

Nic chudšího pod sluncem

Hans Blumenberg vystavěl svou teorii setrvalé moci mýtu kolem prométheovské osy.⁵ Jistě ne náhodou; asi nejčastěji znázorňovaný, nesčetněkrát interpretovaný, značně rozporuplný a pro pochopení kulturního vztahu k lidství a božství zásadní mýtus o Titánovi, jenž vrátil lidem světlo a teplo a odlišil je s konečnou platností od necivilizovaných barbarů a zvěře, byl pro německého filosofa zvyklého myslet napříč dějinami pojmů a myšlení jedinečnou výzvou.

Lidé si mohou jít vzájemně příkladem tím, kolik nepravděpodobnosti v sobě ztělesňují. V tomto ohledu ob stojí vedle nich snad již jen jediný evoluční druh: bohové. Kdybychom dokázali sečíst míru nepravděpodobnosti lidí a bohů, dvou sčítanců, které jsou si ve všem dalším cizejší než příslovečná jablka a hrušky, do společného součtu, asi by nás výsledek neohromil. Jen by potvrdil, že komparativně nejpravděpodobnější je mýtus, a podobně jako u plebiscitu jde jen o to, kdo obsadí druhé místo za jasným favoritem, aby spolu s ním postoupil do druhého, rozhodujícího kola. Lidé, bohové, mýty, slova: nerovné šance, nerovné vztahy, nerovné soupeření, jemuž říkáme dějiny, totožnost dna a bezedna.

Bez mýtů nejsou lidé ani bohové; nezbyvá jim než obapolná devalvace, urážení hlav, pálení obrazů nebo živého masa, sesílání ran a mluvení o věcech života, například o ohni a o tom, komu patří právem a komu právem zcizení.

Neměli bychom vycházet z domněnky, že všechny protiklady se nakonec vyrovnají a splynou ve vyváženosti moudrého uspořádání světa. Není k tomu důvod o nic silnější než k předpokladu, že protivy převáží jedna druhou a zhubí se navzájem. Lidé nejsou nutně bez rozumu, když se snaží zabít bohy; a byli snad vyšínutí bohové, když se domáhali obživnutí v mýtech? Zcela při smyslech byl také básník

5 Srov. Hans Blumenberg, *Arbeit am Mythos*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp 1979, zejm. díl 3 a 4.

Goethe, když dovedl lidské mluvení k triumfu nad bohy ve verších „Ich kenne nichts Ärmeres / Unter der Sonn' als euch Götter!“⁶ Nic chudšího pod sluncem, nic ubožejšího: výraz „arm“ je v němčině stejně dvojnásobný jako v češtině. Bohové tak mohou být tím nejchudším, co básník poznal, jak uvádí český překlad básně,⁷ ale rovněž tím nejubožejším: a rozdíl mezi ubohostí a ubožáctvím rozpoznají i chudí duchem.

Je nejisté, zda Prométheus prospěl lidstvu; je víc než jisté, že Zeus, který měl starost nikoli o člověka, ale o pokolení bohů, o jejich nesmrtelnost a věčnou vládu, se zachoval nespravedlivě, uboze, zmateně a bohům neprospěl. Vždy jindy jednal spravedlivě, jak zmiňuje Aischylos,⁸ naslouchal Diké, bez níž by božské rozhodnutí nemohlo být božské, protože pouze spravedlnost může rozhodovat o bozích a lidech. Bohové nejsou všemocní ani vševládni, jsou jenom mocní, pokud přistoupí na podmínku, že budou svou moc uplatňovat jako vazalové spravedlnosti, Diké, dcery bohyně Themidy, ztělesňující právo a zákonný řád, který její jasnozřivá dcera rozšířila o δικαιοσύνη, spravedlnost, a δικαιοφροσύνη, rovnost lidí mezi lidmi.

U posouzení Prométheova činu Diké chyběla a Diův soud se vymkl zákonnému pořádku. Tím začal pracovat na zdlouhavé, váhavé vlastní zhoubě, jejíž vážnost narušovala opakovaná vzkříšení a zmrtvýchvstání bohů, návraty, o něž zanedlouho nestál nikdo, a nutila k nim pouze nerozhodnutá mysl lidí.⁹ Bohové umírali tak dlouho, že začali probouzet lítost v příbězích, které si o jejich bezvládí a lidsky páchnoucí předsmrtné slabosti Řekové vyprávěli při každé příležitosti, kromě těch nevhodných, kdy se mlčí vstříc plamenům nočního, chlad rozrážejícího ohně. S každým opakováním vyprávění o svém soužití s mnoha bohy si uvědomovali, že jejich život sice vzešel z přežití, k němuž všechny prostředky, všechnu *techné*, obstaral jakoby úplně bez rozvahy podivín Prométheus, ale současně že bez svých ztracených, vyhnaných a vyhubených bohů už nikdy nebudou tím, za co se považovali. Lid, který žil se svými bohy, s jejich smrtí také zaniká; na jeho místo přicházejí jiní, nejdřív jiní bohové a s nimi jejich stvoření lidé, nebo nejprve jiní lidé a s nimi jejich stvoření bohové. Jedni i druzí hledají, kde by se skryli před sebou navzájem a před absolutností, s níž se jim sděluje krátkost vlastního života.

6 J. W. v. Goethe, *Prometheus*, 1772–1774, pozdější verze.

7 *Nic chudšího pod sluncem / já neznám, boží, než vy jste!* In J. W. v. Goethe, *Život slavím*, přel. Václav Renč, Praha: Mladá Fronta 1972, s. 22.

8 Prométhea však Aischylos nechává, aby o Diově spravedlnosti otevřeně pochyboval hned v první scéně tragédie („Vím, drsný že jest a za právo má, co smyslí si sám.“).

9 Srov. Heinrich Heine, *Götter im Exil*. Pod názvem „Götter im Elend“ in *Blätter für literarische Unterhaltung*, 30. 4. 1853 Leipzig (týž, *Sämtliche Werke II*, München: Artemis & Winkler Verlag 1969, s. 705–712).

Jedni i druzí však mají vždy jen jeden svět a musí ho sdílet jako společný prostor mýtů. Jeho omezenost způsobuje ale nedostatek bohů, kvůli němuž trpí lidé nedostatečností mytických odpovědí. Bylo by lépe mít hodně bohů nebo alespoň o něco víc než málo, protože odpovědi, které nás minou, začnou pomíjet a ztrácejí se v proláklínách nediferencované paměti. Také to je možná důvod, proč Goethe tlačil Prométhea k pochybnému božství a ke konkurenci mezi bohy. Zbytečně, protože nakonec nezbylo, než dát všechny bohy za jednoho Boha a všechny otázky a odpovědi za jedno Slovo. Trudný handl, který se nemohl vyplatit a také se nevyplatil. Odpovědi, jež poskytuje mýtus, neodhalují žádná tajemství kosmu, světa, našeho žitého světa a naší existence. Mýtus nekoresponduje s naší představou vysvětlení. Darem mýtu lidem je právě naopak mnohoznačnost, odlišení, různorodost, variabilita, různost cest, po nichž lze jít a především odejít. V mýtu se přeskupují prvky stále týchž životních událostí, přechodů, zlomů a prahů; žijeme přece všichni totéž, prožíváme zrození, existování v souvislostech a kontextech, které se mohou měnit, ale bez vlivu na samotnou existenci, jen na variace jejího prodělávání, na odumírání, smrt, a pak ještě na lásky a nenávisti, vítězství a selhání, úspěchy a ztroskotání, očekávání a zklamání a mnoho dalších převážně emočních stavů. Přeskupováním těchto elementů našich životů spouští mýtus proces ustavičné proměny perspektiv, zorných úhlů, a s ním také proměny v dotazování, tzn. v naší schopnosti spatřit věci, na které se budeme ptát tak, abychom věděli, co se vlastně chceme dozvědět, a odpovídat si tak, abychom nezavřeli dveře jiným odpovědím z jiných perspektiv a neochudili obraz našeho žitého světa.

Odpovědi, které poskytuje Slovo, rovněž nic nevysvětlují, což zřejmě odpovídá původní intenci: Slovo nebylo vyřčeno proto, aby vysvětlovalo, ale aby bylo. Slovo je a jako jsoucí je vnitřně sjednocené, homogenní, vždy a všude nerozdílné. Sotva má smysl ptát se na vnitřní přeskupování a jím umožněné reformulace otázek a odpovědí pro horečnatě zvědavé lidi. Není na něm nic, čemu by se dalo rozumět a co by se dalo pochopit jako odrazové místo k dalšímu poznání. Rozumí snad někdo větě „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“? Nerozumíme ničemu, od začátku až do konce ani jedinému slovu. Avšak ani Slovo nepřichází k lidem s prázdnými rukama; jeho osudovým darem člověku je Pravda. Je možné nemít strach před Slovem a jeho darem? Nemít strach neznamená nebojácnost, odvahu, sebepřekonání, smělou, neohroženost; je to spíš porucha osobnosti, která ukazuje na nedostatek vnímavosti a přebytek nechápavosti. Kdo vnímá a chápe, bojí se.

Zeus odsoudil Prométhea hanebně;¹⁰ ani nejvyšší, ani jediný bůh nesmí být mstivý. Co ale víme o myšlení nesmrtelných, abychom je soudili? Co se jeví jako bezskrupulózní, mohlo být pokusem splatit malou část dluhu zaviněného selháním Titána, hrdiny bez důstojnosti, a tedy bez smyslu pro tragično, bez smyslu pro naději a pro ztrátu naděje. Možná kvůli této neřecké, vydělující neschopnosti porozumět tragédii beznaděje doplnil Zeus svůj rozsudek nestvůrným fyzickým trestem, jemuž Prométheus rozuměl dobře. Diův rozsudek nebyl spravedlivý, protože mířil proti řádu; kdo ale posoudí, zda byl, nebo nebyl nezbytný pro zachování životní souvislosti mezi lidmi a bohy, pro nepozbytí mýtem stále udržovaného zdání rovnováhy mezi požadavky lidí a právem bohů. Nakonec, už děti se učí neptat, protože cesty bohů jsou nevyzpytatelné. Následovat je a možná i předčít se pokusil Prométheus, přímočaře, bez váhání a slepě po své cestě, z níž se posléze stala pro něj a pro člověka osudová *via negationis*.

Chceme-li existovat, chodme oklikami

Protože se z dějin ničemu nenaučíme a protože *historia* je učitelka života bez pedagogické způsobilosti a kantorského talentu, nemusíme opakovat všechny dějinné zkušenosti, procházet galerie slavných výjevů z historie válek, ani se lopotit s kufry ponaučení. Zkušenosti jsou zásadně nepřenositelné a obrazy v galeriích historických událostí se mění po každém převratu, možná jako jediná věc, která se mění skutečně. Dějinami ale nemusíme procházet, lze je přece obejít, postavit se jim do čela a najít pro ně odlišný směr, který možná povede rozsáhlými planinami šedočerné bezejmennosti, ale může někdy, v nějakém čase, vyústit v té končině světa, kde jsou lidé rovnocenní s bohy; rajská zahrada zlatého věku těch, kteří jsou břichem. Tuto okliku hledal, avšak po vzoru lidí nenašel Prométheus.

Mohlo by se zdát, že chůze oklikami vedoucími k průraznému hrotu dějin je základ všech filosofí dějin. Obchvaty vedou přes revoluce či kontrarevoluce, přes zrady, podplácené majdany, zapalované vládní budovy, nemrtvé mrtvé při pokojných průvodech, přes porodní bolesti avantgard, kdy se přerozdělují sféry vlivu, budoucích kompetencí a slibných zisků. Každá filosofie dějin, jež přebírá zodpovědnost za to, že její budoucí svět bude lepší, dává najevo přímočarost svých historicky zákonitých cest (svobodné volby, lidská práva) a pracuje na oklikách, po kterých předbíhá jejich dějinně neúměrnou zdlouhavost. Oklikami se redukuje

10 Jak říká Melanie Möllerová, k jednomu z nejperfidnějších trestů v mytologii vůbec. Srov. táž, (Hg.), *Prometheus gibt nicht auf. Antike Welt und modernes Leben in Hans Blumenbergs Philosophie*, Paderborn: Fink 2015, s. 14.

znervózňující pomalost, za jejich zásadního spolupůsobení se utváří zredukovaný, zpřehledněný, zjednodušený svět složený ze zbytků, které zůstanou po zničující praxi filosofii dějin. Zbytky, pomeje a sny o věčnosti, to je látka, z níž je utkán reziduální svět, který zůstává ostatním poté, co se nasytí jeho dobrodinci, lidumilové, globální altruisté, mecenáši a dobrodějové, *an sich*. Filosofie dějin: na horských cestách, odkud daleko vidět, začaly podzimní deště, musíme se vydat žírnými údolími oktrojované tuposti.

Prométheovi se nepodařilo stát se filosofem dějin. Podařilo se mu stát se dějinami. To první přispěním bohů, to druhé lidí; zcela typicky, protože, jak řečeno, z dějin se nenaučíme ničemu, poněvadž nevíme, z které strany je obrátit, z které se učit a kterou zakopat do hlíny, tváří dolů, jako zakopávali misionáři pohanské oltáře. Jako filosof dějin by se patrně stal vůdcem lidí, který by ohrozil postavení bohů; nepřímo, po oklikách se Prométheus stal dějinami, jež neohrožují nikoho.

Vůbec první oklikou ho k lidem přivedl Hésiodos, autor *Theogonií*, písemně podaných příběhů o důvodech zrození bohů, jež tvoří hranici mezi pro nás mrtvou tradicí ústního vyprávění a tradicí písemné kultury. Prométheus zde překročil práh do vědomí lidí a vstoupil jako komplikovaná postava, která se neklidně dere do středu dění a vyvolává konflikty a znesváření. Jeho první činy jsou podvod s obětí přinášenou Diovi a následovně krádež ohně; kdyby se nejednalo o akty rituálního jednání, jak je další oklikou přizpůsobil lidskému myšlení Hésiodos, vstupoval by Prométheus do dějin jako ve svém oboru nepřilíš zdatný recidivista. Takovému znevážení Diova vyzyvatele by ale muselo předcházet spojení jeho činů s *τέχνη*, s jakýmsi technickým pokrokem, tedy jevy, které v Hésiodově obrazu společného světa bohů a lidí nemohly mít místo.

Naproti tomu se uplatnily v dalším starořeckém vystoupení rozporuplného Prométhea, v Platónově dialogu *Prótagorás*, v jehož verzi mýtu se už stýká technická inteligence (*τέχνη* se myslí jako obratnost, dovednosti důležité pro zhotovování) s politikou při správě obce. Politická ctnost (*ἀρετή*) a technicismus politické obratnosti se v Prótagorově řeči o Prométheovi vyvažují a nezadržitelně, i když zdráhavě, směřují ke kompromisu mezi titánským (*τέχνη*) a olympským (*ἀρετή*) vkladem do člověka. Prótagorás je sofista a Platón neméně vychytralý manipulátor; z fingovaného rozhovoru nerozeznáme, zda tato variace mýtu bude natolik politicky zdatná, aby vedla také ke kompromisu mezi Titánem Prométheem a Diem, nejvyšším Olympanem.

Na dlouhou okliku polem evropských literatur vyrazil Prométheus u Aischyla,¹¹ který v něm objevil literární figuru, mytickou postavu, o níž si mohou lidé vyprávět příběhy. Mohou se zabývat jeho činy, spory, utrpením, vizionářským darem, demiurgovskou ochranou člověka, jeho aliancemi se starými přírodními bohy, jeho odpadlictvím od druhé božské generace. Mohou si o nich vyprávět stále znovu a jinak, například s odkazem na zvědavost jako πολυπραγμοσύνη, starost o velké věci, politické intervence a vůbec vměšování s cílem ovládnutí, nebo jako περιεργία, starost o to, co spaluje srdce nehledě na významnost nebo bezvýznamnost téhož pro ostatní. Mohou vzpomínat na mantické dary, věštění z jater a jiné krvavé kratochvíle, při nichž se Řekové pomalu loučili se starým světem osudovosti a nevyhnutelnosti. A mohou přetřásat počátek a původ, svůj, světa, bohů a Prométhea, počátek všeho a všech a s tím také počátek všech počátků, protože i ten je jako každý jiný vynálezem vědění, jež nevynalezl nikdo, jako nikdo nevynalezl ani mýtus, o Prométheovi například, poněvadž ten spadá svými kořeny do časů bez lidí, kdy jako jedna z nejpůvodnějších myšlenek¹² začal pronikat existencí.

Aischylos převádí mýtus na literaturu, v které začne zaznívat mnohem víc mnohostrannějších, různorodějších a stále lépe zdůvodňovaných požadavků lidí na své uplatnění vůči bohům a jejich přírodě, než mohla unést starobylá estetika mýtu (před Aischylovým kopernikánským obratem vystupovala jako jeho literární funkce). V podpoře *těchto* požadavků lidí spočívá mytická funkce literatury.

Dokončení proměny mýtu v symbol ve starověké antice jde na vrub ironického satirika Lúkiána ze Samosat, který vytvořil nový literární žánr spojující filosofický dialog s komedií (a často také parodií) do *jednoho* útvaru literární skeptické ironie, menippské satiry. Obdivuhodnost jeho jazyka (Lúkiános je „atticista volbou“, řečeno goethovským obratem) spolu s kousavým ostrovtipem a nelítostnou adresností mu ještě za života vynesly přezdívku „Prométheus spisovatelství“. Nikoli dialogem, ale dopisem adresovaným „někomu, kdo mne nazval Prométheem spisovatelství“, odpověděl Lúkiános poměrně atypicky svému athénskému pochlebovači, povoláním zřejmě rétorovi a zástupci města ve správních řízeních. Dopis začíná posměšně, ironií směřovanou spíš *ad hominem* nežli *ad rem*, která ale postupně slábne, až nakonec utichne a skeptický satirik přezdívku akceptuje.¹³ Další ješitný

11 Aischylos, *Upoutaný Prométheus* (Προμηθεὺς Δεσμώτης), tragoedie, přel. Josef Král, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1914, 55 s.

12 Schelling označil mýtus za *eine der Urgedanken*; srov. týž, *Philosophie der Mythologie*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1966 (reprint prvního vydání z rukopisné pozůstalosti, K. F. A. Schelling (Hg.), Stuttgart – Augsburg: J. G. Cotta 1856, s. 47).

13 Srov. Lukian, *Prometheus. An jemand, der ihn einen Prometheus im Schriftstellen genannt hatte, in Werke in drei Bänden*. Z řečtiny přel. Christoph Martin Wieland, eds. Jürgen Werner a Herbert

chlapík v dějinách evropské kultury, tenhle Syřan, který ani neměl římské občanství? Pokud tuto přezdívku přijal, souhlasil s tím, že je Prométheem jen slovy, krasomluvou a lstivostí sarkasmu a ostře řezané ironie. Nic povznášejícího, jen další ukázka okliky, kterou Lúkiános postřehl možná příliš pozdě, protože jeho pokusy vyždímat z mytické literatury ještě jiného Prométhea vyzněly víceméně do prázdna.¹⁴

Ještě jednou Goethe

S péčí o lidi mají prý bohové mnoho nesnází, stýská si přikovaný Prométheus Hermovi a Héfaistovi.¹⁵ Soudě podle jeho osudu mají bohové samou svízel sami se sebou, když zacházejí jeden s druhým podle nálady, míry vzteku, hněvu a nenávisti nebo pomstychtivosti za podlé odloučení milenky či ženy. Proč na sebe berou ještě péči o lidi? Z rozmařilosti? Z hladu, protože vedle své veganské ambrosie dostávají něco podstatného k snědku už jen při obětech, které jim přinášejí lidé? Bohové mají být podle svého určení dárci dobrých věcí, není však úplně jasné, zda o tom vědí: nejen z Prométheova osudu vysvítá, že boží dobro není dost dobré ani pro smilování.

V mýtu o Prométheovi se často vyjadřují pochybnosti o božských kvalitách variacemi na jeden ústřední motiv: nevděk. Zeus vystupuje v dlouhém sebeospravedlňujícím monologu Prométhea v Aischylově tragédii prvořadě jako nevděčník, který zapomíná na služby prokazované mu Prométheem, jinými bohy a lidmi. Jedná surově, násilnický, z pozice uzurpátora veškeré moci, tyransky. Totéž se opakuje u Lúkiána v anekdotě o Prométheovi na Kavkaze, kde znovu sděluje Hermovi, co dobrého se dostává bohům a Diovi zvláště skrze lidi, kteří získali své schopnosti Prométheovým přičiněním. Když je člověk zavázán druhému člověku obzvláštním vděkem, dokáže ho zabít, aby se zbavil pocitu odvislosti od jednání toho druhého,

Greiner-Mai, sv. 3, Berlin – Weimar: Aufbau Verlag 1974, s. 340–344. Zde používám překlad, který zhotovil August Friedrich Pauly, in *Prometheus. An Jemand, der mich einen Prometheus im Schriftstellen genannt hatte* (Πρὸς τὸν εἰπόντα Προμηθεὺς εἰ ἐν λόγοις), Erstes Bändchen, Stuttgart: J. B. Metzler 1827, s. 29–35. Zsvěcený výklad podávají např. G. Peters, Ein Prometheus im Schriftstellen?, in *Literaturwissenschaft und politische Kultur*, eds. Winfried Menninghaus – Klaus R. Scherpe, Stuttgart – Weimar: J. B. Metzler 1999, s. 30–38; Z. Urválková, Dialogy Lúkiána ze Samosaty v souřadnicích českého literárního klasicismu, in D. Tureček – P. Zajac, *Český a slovenský klasicismus. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno: Host 2017, s. 272–299.

14 Jedná se o dialog *Prométheus aneb Kavkaz* a první z *Rozhovorů bohů (Prométheus a Zeus)*, in Lúkiános, *Šlehy a úsměvy*, přel. L. Varcl, Praha: Svoboda 1969, s. 166–176.

15 Srov. Lúkiános, *Prométheus aneb Kavkaz*, in Lúkiános, *Šlehy a úsměvy...*, s. 172.

pocitu nesplatitelnosti, neautentičnosti a celoživotního závazku. Co má dělat první z Olympanů, vyžaduje-li se po něm život v bezbřehé vděčnosti? Specifický způsob vydírání pomocí vděku je rozšířený mezi lidmi a bylo by zvláštní, kdyby jiskra náказы nepřeskočila již alespoň mezi polobohy (tj. bytosti, které jsou z poloviny bohem a z poloviny člověkem, nikoli jiným zvířetem), mezi nimiž bylo také Prométheovo místo.

Prométheus Desmontes si vyjasnil, jak bude propříště nakládat s Diem. Protože nepomáhají připomínky společných činů, olympského kumpánství ani příbuzenských vztahů, přejde k hrozbě a vydírání. Vyhrožuje mu vyzrazením nejhroznějšího tajemství, jež povede nutně k Diově abdikaci; připoutaný ke skále kdesi na konci světa je Prométheus ještě stále dost vlivný, aby odsunul Dia z nejvyššího místa, nebude-li mlčet. Zeus si Prométheovo tajemství vyslechne (to, co bylo vysloveno, má patrně nějaký další, dnešním časům už nesrozumitelný význam, protože bráno doslova nic apokalyptického neříká: jako skoro vždy jde o ženu, jež by mohla hypoteticky s Diem otěhotnět, a pak „provede její plod s tebou totéž, co ty jsi provedl...“)¹⁶ a Prométhea na oplátku propustí.

V mýtech bývá mnoho protirečivostí a nikoho to nepřekvapuje. Zde by, v souladu s Diovou nevděčností, zákeřností a brutalitou, čtenář čekal logické řešení: každé tajemství nejlépe zmizí ze světa se svým nositelem. Zeus se bojí o panovnictví, nadřazenost a naturalie, které se s jeho výlučným postavením pojí. Vyděrači Prométheovi ale slíbí, že se zachová podle jeho rady („Nesbližuj se, Die, s tou Né-reovnou“) a povolá Héfaista, aby ho zbavil želez. Byl snad Prométheus natolik bůh, že před jeho nesmrtelností raději uhnul i Zeus? Co a čím byl vlastně Prométheus?

Mýty jsou slovesné útvary, které nepodléhají duální struktuře našeho myšlení a nepotřebují vytvářet významové protiklady, z kterých žije západní literatura. Mnohem bližší je jim kontinuální myšlení. Mýty nejsou pravdivé nebo nepravdivé, nemají začátek a konec, alespoň ne v tom smyslu, jaký zná logika našeho myšlení, nikdo se pod ně nepodepsal a nikdo nemá copyright. Proto jsou proměnlivé, variabilní, nekanonizovatelné, a tudíž svobodné, různé kultury si je mohou vyměňovat, ať v celku, nebo po částech, vyvíjejí se a nijak nereagují na to, zda je univerzitní badatelé interpretují fyzikálně-alegorickým nebo eticko-alegorickým nebo ještě nějak jinak alegorickým způsobem. Mýtus neurčuje čas, protože není příběhem, který se stal tehdy a tehdy; a není časem určován, protože nesleduje logiku dopředného směřování, linearity a mezníků. Žijeme v době civilizační bdělosti, ale mýtus je dobou snění; dodnes vytváříme ohromná množství omamných prostředků,

16 *Tamtéž*, s. 176.

abychom unikli břemenům ustavičného bdění a mohli v tichu, ukryti před všemi ostatními, každý u svého monitoru a se svým joystickem v ruce, odkládat jednu po druhé vrstvy modernosti: skryté holdování mýtonudismu, jak se k tomu vyjádřil Odo Marquard.¹⁷

Otázka, kým a čím byl Prométheus, nedává příliš smysl. Prométheus byl a je jméno, které si lidé spojují s určitými charakteristikami. Kořen slova Prométheus tvoří slabika *méth*, jež má význam starostlivého, pečujícího myšlení. Předpona *pro* ukazuje, že starost a péče se promýšlejí a zvažují před konkrétním činem. „Starost o koho“ a „uvážít pro i proti“ nejsou totéž, prométheovské texty ale obvykle jejich odlišnost nereflktují. Už Aristofanes v komedii *Ptáci* ukázal, že obětavá a moudrá starost o někoho může být starostí o sebe, vychytralostí a mazaností, když mluvil o jednání „po prométheovském způsobu“: Prométheus opatrnicky přeběhl z Olympu za athénskými uprchlíky do města ptáků a aby mohl zůstat, podbízel se Peisthetairovi, že nad ním bude držet slunečník, aby ho nemohl shora zahlédnout Zeus. Peisthetairos odpoví: jak promyšlené, smysluplné, vpravdě prométheovské. Podobně psal rovněž Lúkiános, jenž ve své hře označil Kleóna za Prométhea podle činů (lze přeložit také jako „po“ činu) a sdělil tímto oxymóronem, že má Kleóna za ledacos, jen ne moudrého člověka.

Vlastní charakteristikou Prométhea je právě jeho jméno.¹⁸ Ostatní jsou ponejvíce nároky, které na něj klade mytická literatura, nešetrně a často bezohledně. Prométheus je nejprve nárokován jako tragický hrdina, jakých je v evropských dějinách pomálu: své nápady považuje za projevy svobodné vůle a aniž by se ohlížel vpravo vlevo, prosazuje se s osudovou nutností a prohrává. Jako každý tragický hrdina je nepoučitelný, a protože pochází z rodiny bohů, začíná být vítaným objektem cynismu. Před úplným propadem ho zachraňuje, že umí jednat šelmovsky, jako lstivý podvodník, jemuž odborná literatura říká trickster. Ukázkou z palety triků je jeho aliance s olympskými bohy, jimž příslibí opětovnou nadvládu nad starými

17 Odo Marquard, *Lob des Polytheismus. Über Monomythie und Polymythie*, in *Abschied vom Prinzipien. Philosophische Studien*, Stuttgart: Reclam 1981, s. 91–116. [Český překlad: Chvála polyteismu. O monomýtií a polymýtií, in B. Horyna (ed.), *Pluralita Skepse Tonalita. Studie Odo Marquarda a Petera Sloterdijka*, Brno: MU 1998.]

18 Zejména v 2. pol. 19. století byla v německé srovnávací jazykovědě a dějinách náboženství rozšířená etymologie, která odvozovala jméno Prométheus ze sanskrtských výrazů *manthana*, tj. prostředku k rozdělování ohně třením dřev, konkrétně rotující vřeten, a *pramanthana*, kde předpona *pra* odkazuje na osvojení si něčeho, přivlastnění, krádež. Jejich sloučením vzniklo slovo *pramāthyus*, které označuje osobu, jež oheň rozdělová, protože ho uloupila. Srov. např. A. Kuhn, *Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks: Ein Beitrag zur vergleichenden Mythologie der Indogermanen*, Berlin: Verlag Dümmler 1859; J. Fränkel, *Wandlungen des Prometheus*, Bern: Berner Universitätschriften, herausgegeben vom Rektorat der Hochschule, Heft 2, 1910.

božstvy přírody, a následné odpadlictví v údajný prospěch lidí, jejichž stvořitelem se chce stát, aby mohl vládnout lidem i bohům. Další nárok na Prométhea je dobrodiní; z jílu stvořil člověka, ukradeným nebeským ohněm začal jeho kultivaci a poskytl mu vše nezbytné, aby se člověk stal kulturní bytostí: u Aischyla vypočítává Prométheus své zásluhy tak podrobně, až se zdá, že si během stvoření dělal poznámky. Dal lidem písmo a počtářství, naučil je obdělávat půdu a řídit se přírodními úkazy, stavět domy a bydlet v nich, tvořit řád a žít podle jeho regulí, sledovat oblohu a vyčíst z hvězd budoucí věci, využívat domácí zvířata k práci, stavět plachetnice a plavit se po moři za pomoci větru, míchat substance do léčivých směsí, věštit z letu ptáků, dobývat nerosty a správně obětovat bohům. Není toho málo, co učinil pro lidi, jen není jasné, zda náš údiv nad jeho nesmyslně krutým trestem se má tímto výčtem prohloubit, nebo naopak opadnout. Nechal snad něco ostatním, aby mohli také oni vyniknout? I u toho nejobyčejnějšího, co se dá lidem způsobit – vyvolat mezi nimi zlo – musel alespoň asistovat Epimétheovi a všemi dary nadané Pandoře. A nakonec mu mýtus přisoudil, že bude archetypem utrpení, postavou ztělesňující pouta, znehybnění, opuštěnost a vyhnanství, stále živým odkazem na nenávisť mocných a průměrných.

Tak ho poznal Johann Wolfgang von Goethe, který si při pátrání po géniovi literatury, poezie, umění a filosofie, jenž by pozvedl lid k proměně Německa v obyvatelnou zemi, povšiml, že se mu jeden nabízí: Prométheus. Goethe objevil tu niku prométheovského mýtu, jež se dala využít právě v jeho vlasti. Prométheus se stal symbolem vzpoury proti zavedeným německým pořádkům, protože procházel mytickou literaturou jako buřič, strůjce neklidu v obci boží a lidské, provokatér, nestřídmý novátor, ale také zkušený ztroskotanec, který dobře ví, na co a jak může doplatit. Jedním slovem, z mýtu na zem sestoupil revolucionář.

Mýty jsou smyšlenky, které nezahrnujeme do imaginativní schopnosti vyprávěče, ale přičítáme je tradici, která pochází z časoprostorové dimenze předcházející a teprve vůbec umožňující jakoukoli myticky živou smyšlenku. Prométheus se této dimenze dotkl, když lidem daroval písmo a vybavil je tak profánní technikou objevitelů, vynálezců a básníků, kteří mohli nadále zaznamenávat smyšlenky o svých mytických světech, o bozích, vesmíru, životu a smrti. Ve starém Řecku nemělo písmo náboženskou (kultickou) konotaci, náboženství se udržovalo orální tradicí, „posvátné“ texty nevnikaly a chrámy žádné svítky nepřechovávaly: všechno proto, že písmo je ze své podstaty profánní a v kultu pro ně není místo. Prométheus stvořil mýtus jako zápis smyšlených dějů, který současně darem písma zprofanoval; Řecko vytvořilo civilizaci dostatečně gramotnou na to, aby mohlo přenechat celou jednu rozsáhlou sféru kulturně-konstitutivní pravdy vynalézané, smyšlené literárně-mytické realitě.

Goethe si jistě uvědomoval spisovatelsky využitelné výhody, které mu tímto Prométheův mýtus poskytoval. Změnil celkové vztahové uspořádání mezi mytickými postavami, obrátil hierarchie dosud uplatňované v jiných smyšlených vyprávěních a otočil vertikální polaritu (nahore nejvyšší bůh, dole odpadlý polobůh a snad ještě člověk) do určující horizontální relace střetu a konfrontace rovnocenných subjektů, Prométhea a Dia. Upustil od dialogické formy, kterou nahradil v nejstarší verzi Ódy¹⁹ Prométheův monolog, od prvního do posledního verše agresivní, plný neúcty, vyzývavý, blasfemický. Ačkoli Řekové nevykali ani sobě, ani svým bohům, zní Prométheovo „ty“, jímž se obrací k Diovi, samo o sobě jako obžaloba. Už v rané verzi vznáší Goethe svou žalobu nad všemi bohy (v. 13, 14, 15), zatímco v pozdním znění z roku 1789 se odmítnutí vztahuje rovněž na náboženství jako celek, jemuž může přitakat pouze dětinskost a nezralost lidí; báseň postihuje rovněž antropologickou výbavu člověka a její evoluci podporovanou konfliktem se starými božskými silami stejně jako s mocí přírody. Snad žádný další mýtus nevystupoval tak intenzivně za autonomii jednotlivce, kterou nevytvářejí jen dobré vlastnosti a „vysoké morální hodnoty“, ale také klam, lstivost, nenávisť, násilí, zlovolnost i zločin, celá rozporuplnost a lidskost *conditio humana*. Jen v prométheovských variacích se konstituovalo tak silné pole politického napětí a odporu Titánů proti suverénnímu monarchovi na Olympu, proti jeho pořádkům, jež by už dávno zašly spolu s bohy, *nebýt dětí a žebráků, / důvěřivých bláznů*, na něž Goethe ukázal jako na spasitele náboženství. Proto se mohl jeho *Prometheus* stát svým způsobem manifestem hnutí *Sturm und Drang*. Jedna z nejsilnějších výzev v dějinách poezie, ztvárněná závěrečným dvojverším *a tebe at' nedbá, / jak já!*, říká jasně, kdo bude subjektem změny, má-li jaká přijít: „já“, sebe sama vědomé, autonomní, pověrami a tradicemi neovlivnitelné, vzdělané a emancipované individuum.

Nic z toho se nestalo. Hnutí *Sturm und Drang* přešlo do učesané výmarské klasiky a společenské pořádky ve světovém měřítku se změnily nikoli zásluhou rozumového lidského subjektu, ale dvou válečných katastrof, sexuální revoluce na sklonku 60. let 20. století a dnes stále probíhající třetí, hybridní světové války. Kdo čeho dbá nebo nedbá, je snad to poslední, na co by prefabrikovaný, dnešnímu kontextu přizpůsobený, a proto ještě stále přežívající jedinec byl ochoten brát zřetel. Starý mytolog od našeho světa zaujímá odstup: vytváří si záchranou distancí v procesu, který zahájila emotivní a téměř neuvěřitelná scéna v Goethově dramatu

19 Datování 1772–1774, nejpravděpodobněji 1773, tj. doba frankfurtského pokusu o advokacii, která je plná Goethových literárních plánů, projektů, nápadů a námětů.

Prometheus, v níž nesmrtný bůh vysvětluje zmatené, nechápající a nevědomé Pandoře, mladé, krásné a rovněž nesmrtné dceři bohů, co je smrt; když dívka pochopí, navrhne Prométheovi, aby spolu ihned zemřeli. Prométheus jí odpovídá – ne hned. Poslední vzkaz Titána lidem a bohům: *ne hned*. Co prométheovského bylo na Prométheovi, jenž lpěl na nesmrtnosti natolik, že se v jediném okamžiku zřekl svého života a místo poslední *actio per distans*, se dožadoval slabošského odkladu? O Diovi víme, že jeho jméno znamená v sanskrtu *jasné nebe*. Ne hned, ještě poslední pohled na hluboké, jasné a modré nebe: také Prométheus už ví, že proti bohu se může postavit zase jenom bůh.²⁰

Literatura

- Aischylos: *Upoutaný Prometheus* (Προμηθεὺς Δεσμώτης), přel. Josef Král, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1914.
- Blumenberg, H.: *Arbeit am Mythos*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp 1979.
- Blumenberg, H.: *Theorie der Unbegrifflichkeit*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp 2007.
- Fränkel, J.: *Wandlungen des Prometheus*, Berner Universitätschriften, herausgegeben vom Rektorat der Hochschule zu Bern, Heft 2, 1910.
- Goethe, J. W. v.: *Prometheus*, in Goethes Schriften. Achter Band, Leipzig: G. J. Göschen 1789, s. 207–209.
- Heine, H.: *Götter im Exil*. Pod názvem „Götter im Elend“ in *Blätter für literarische Unterhaltung*, 30. 4. 1853 Leipzig (týž, Sämtliche Werke II, München, Artemis & Winkler Verlag 1969, s. 705–712).
- Hésiodos: *Práce a dny* (přel. J. Nováková), Praha: Svoboda 1990.
- Kuhn, A.: *Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks: Ein Beitrag zur vergleichenden Mythologie der Indogermanen*, Berlin: Verlag Dümmler 1859.
- Lukian: *Prometheus. An jemand, der ihn einen Prometheus im Schriftstellen genannt hatte*, in *Werke in drei Bänden* (z řeč. přel. Ch. M. Wieland), eds. J. Werner – H. Greiner-Mai, sv. 3, Berlin – Weimar: Aufbau Verlag 1974.
- Lukian: *Prometheus. An Jemand, der mich einen Prometheus im Schriftstellen genannt hatte* (Πρὸς τὸν εἰπόντα Προμηθεὺς εἶ ἐν λόγοις) (z řeč. přel. A. F. Pauly), in *Erstes Bändchen*, Stuttgart: J. B. Metzler 1827.
- Lúkiános: *Šlehy a úsměvy*, přel. L. Varcl, Praha: Svoboda 1969.
- Marquard, O.: *Lob des Polytheismus. Über Monomythie und Polymythie*, in *Abschied vom Prinzipiellen. Philosophische Studien*, Stuttgart: Reclam 1981.
- Möller, M. (Hg.): *Prometheus gibt nicht auf. Antike Welt und modernes Leben in Hans Blumenbergs Philosophie*, Paderborn: Fink 2015. <https://doi.org/10.30965/9783846758663>.
- Peters, G.: *Ein Prometheus im Schriftstellen?*, in *Literaturwissenschaft und politische Kultur*, eds. W. Menninghaus – K. R. Scherpe, Stuttgart – Weimar: J. B. Metzler 1999. https://doi.org/10.1007/978-3-476-03797-8_3.

20 Tato studie vznikla s podporou grantu VEGA č. 1/0291/18 Historicko-filozofická analýza environmentálneho myslenia, skúmanie jeho vplyvov na etické, právne a politické myslenie a jeho spoločenská odozva.

Platón: *Prótagoras*, Praha: Oikúmené 2015.

Schelling, F. W. J.: *Philosophie der Mythologie*, 2 Bände, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1966.

Urválková, Z.: Dialogy Lúkiána ze Samosaty v souřadnicích českého literárního klasicismu, in D. Tureček – P. Zajac, *Český a slovenský klasicismus. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno: Host 2017, s. 272–299.

Abstract

Prometheus for Example. The Power of Myth, Distance and Observing according to Hans Blumenberg

The Study *Prometheus, for example* loosely follows up the central theme of Hans Blumenberg's theory of myth and mythology, the character of Prometheus and Promethean conceptions in scientific as well as imaginative literature (poetry and drama). The aim is not an elaborate reflection of all the variations on Promethean themes that were summarized in Blumenberg's epochal book *Work on Myth* (1979). The author rather selects some themes from the works on the myth about Prometheus in Classical Greek literature (Hesiod, Aeschylus) and, at the turn of modernism, in German movement *Sturm und Drang* (Goethe). Most attention is paid to a fictional figure known as *actio per distans* (action at distance, with keeping a distance) and its variations from the distance between people and gods through the distance between people to the distance of an ageing poet from spirit of the age (*Zeitgeist*), to which he no longer belongs.

Keywords

myth, metaphor, the power of myth, Hans Blumenberg, J. W. v. Goethe, F. Nietzsche, *actio per distans* (action across distance), effects at a distance, Prometheus & Epimetheus, profasis, *Sturm und Drang* (storm and stress)

Prof. PhDr. Břetislav Horyna, Ph.D.

Katedra filozofie, Filozofická fakulta UKF Nitra

Hodžova 1, 949 74 Nitra

bhoryna@ukf.sk

orcid.org/0000-0002-6610-246X